

راهنمای سنجش و تحقیقات اجتماعی

نویسنده: دلبرت میلر

مترجم: هوشنگ نایبی

تهران؛ ۱۳۸۰

تعداد صفحات: ۷۵۸ صفحه
محمد حسینی مقدم

با یک جستجوی کوچک در اینترنت می‌توان فهمید که «دلبرت میلر» از آن دسته نویسندگانی است که کتاب‌هایشان در حوزه‌ی آکادمیک، همواره مورد توصیه برای دانشجویان بوده است و البته این کتاب خاص میلر از این جهت که به صورت یک دفترچه راهنما برای تحقیق تهیه شده، مسلماً در بین سایر آثار او که عموماً به مسائل غیر کلی‌تری نظیر جامعه‌شناسی صنعتی می‌پردازد، قابلیت کاربردی بیشتری داشته و نیاز به ترجمه‌ی آن بیشتر احساس می‌شده است. هوشنگ نایبی، مترجم این کتاب نیز به جهت ترجمه‌ی آثار متعدد در حوزه‌ی روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی برای دانشجویان و محققین این عرصه چهره‌ی شناخته شده‌ای است که باعث می‌شود مخاطب ایرانی کتاب با تضمین خاطر بیشتری به سمت آن برود. آنچه که در نگاه نخست درباره‌ی کتاب «راهنمای سنجش و تحقیقات اجتماعی» جلب نظر می‌کند، قطر نسبتاً زیاد کتاب است. مخاطب با کتابی ۷۵۸ صفحه‌ای روبرو است که مملو از نکات ریز و درشت در مورد روش‌ها و تکنیک‌های انجام یک تحقیق در حوزه‌ی علوم اجتماعی است و از این لحاظ نوعی واژه‌نامه را برای آغاز کردن آن ایجاد می‌کند. هرچند که کتاب از این جهت می‌تواند مخاطب سره‌ی خود را از مخاطب ناسره جدا کند، لیکن قطعاً تمام حجم کتاب نیز برای مخاطبان آن مفید نخواهد بود که در ادامه این نکته را بیشتر مورد بحث قرار خواهیم داد. عمده تمرکز نویسنده در کتابی که در حال حاضر در دست است، بر روی روش‌های کمی تحقیق و تحلیل داده‌های مربوط به آن است که دلبرت میلر برای رفع این نقیصه در چاپ بعدی نسخه‌ی انگلیسی که در سال ۲۰۰۲ منتشر شده، فصلی را نیز تماماً به تحقیقات کیفی اختصاص داده که امید است در ایران نیز ترجمه شده و در چاپ‌های بعدی به کتاب اضافه گردد.

کتاب فعلی دارای هفت بخش بوده که هر بخش شامل قسمت‌های متفاوتی است. در بخش اول کتاب که عنوان آن توصیف راهنمای طرح تحقیق و نمونه‌گیری است، نویسنده با معرفی سه دسته‌ی کلی از تحقیقات به توصیف جداگانه‌ی هریک از آنها می‌پردازد که این سه عبارتند از: تحقیقات بنیادی، تحقیقات کاربردی و تحقیقات ارزیابی. این بخش صرفاً معرفی مختصری از این تحقیقات است. نویسنده در بخش بعدی کتاب با محور قرار دادن تحقیقات بنیادی به توضیح بیشتر در این مورد پرداخته است.

بخش دوم با راهنمای کلی در تحقیقات بنیادین و انتخاب طرح تحقیق شروع شده و به طرح نمونه‌گیری می‌رسد. همچنین کتابنامه‌ای هم نیز به انتخاب نویسنده ضمیمه شده است که این کتابنامه‌ها به همراه سایر وسایل کمکی و جانبی تحقیق در فصول بعدی نیز آمده‌اند. سومین بخش کتاب به دو دسته‌ی دیگر تحقیقات یعنی: تحقیقات کاربردی و ارزیابی اختصاص یافته که علاوه بر معرفی طرح تحقیق کاربردی و فرآیند تحقیق ارزیابی، به کارایی سازمانی تحقیقات ارزیابی و شاخص‌های آماری کارایی نیز اشاره شده است.

در مورد سه بخش نخست می‌توان چنین گفت که مخاطب با نگاهی به مثال‌ها و موارد اشاره شده می‌تواند دریابد که تمرکز نویسنده بیشتر بر تحقیقات رفتاری است و سبک نگارش وی به گونه‌ای است که ظاهراً هدف از آن، نوشتن دفترچه‌ای راهنما برای محقق بوده، لیکن دچار اطناب در سخن شده است. زیرا میلر دلسوزانه هر آنچه را که برای یک محقق علوم اجتماعی و رفتاری لازم می‌دانسته در این دفترچه راهنما، ضمیمه کرده که شماری از این مطالب اصولاً برای مخاطب ایرانی این کتاب جنبه‌ی راهنمایی کننده ندارد؛ چرا که تحقیق خود را در خارج از بافت آکادمیکی انجام می‌دهد که میلر به آن تعلق دارد. برای مثال مراجع بایگانی داده‌ها و یا منابع داده‌های آمار سیاسی در آمریکا و نظایر این‌ها - از این جهات که یا قابلیت دسترسی به آنها امکان‌پذیر نیست و یا داده‌های آن زمان مند است - چندان برای مخاطب و محقق مذکور مثمر ثمر نیست.

در بخش چهارم این دفترچه راهنما، نویسنده به معرفی روش‌ها و تکنیک‌های گردآوری داده در کتابخانه، میدان تحقیق و آزمایشگاه و غیره می‌پردازد. این بخش از کتاب به همراه بخش پنجم که راهنمای تحلیل آماری است، مشتمل بر درون‌مایه‌ی اصلی بیشتر کتاب‌هایی از این دست است. اما همان مطلبی که گفتیم باز در اینجا نیز صادق است؛ چرا که برای مثال در بخش چهارم پس از راهنمایی کلی در مورد محل گردآوری داده‌ها و روش‌های اصلی و تکنیک‌های محقق، بلافاصله منابع اسنادی مهم و متون منبع علمی نیز برای محقق آورده شده‌اند؛ لیکن متون اشاره شده صرفاً شامل مجلات و بولتن‌هایی خاص در دانشکده‌های علوم اجتماعی آمریکا و کانادا است و یا نظیر چکیده‌ی آماری ایالات متحده است که یقیناً مخاطب ایرانی در مورد این‌گونه منابع اسنادی توانایی کاری به جز صفحه زدن کتاب و رد شدن از روی این فهرست‌های طولانی را نخواهد داشت و شاید تنها قسمت‌های مرتبط با تکنیک‌های کلی گردآوری و تحلیل داده‌ها نظیر معرفی مقیاس‌ها و آزمون‌های آماری، قسمت‌هایی باشند که بیشتر خواننده شده و یا تدریس می‌شوند.

اما ششمین بخش کتاب که گزیده‌ای است از مقیاس‌ها و شاخص‌های جامعه‌سنجی، شاید همان دفترچه راهنمایی باشد که یک محقق علوم اجتماعی برای بررسی برخی از پرکاربردترین مسائل و متغیرهای جامعه به آن نیازمند است. مسائلی نظیر: پایگاه اجتماعی، ساختار و پویایی گروهی، معرفت‌های اجتماعی، مشارکت، رهبری در سازمان، رضایت شغلی، شخصیت، خانواده و غیره از جمله موارد لحاظ شده در این بخش‌اند. پرسشنامه‌های ارائه شده و نیز تحقیقات پیشین انجام شده در موارد پرکاربرد تحقیقات اجتماعی که در این بخش از آنها مثال‌هایی آورده شده، علاوه بر جذابیت مطالعه، بسیار برای تمرین یک تحقیق می‌توانند مفید باشند.

و نهایتاً بخش هفتم و پایانی کتاب که به تأمین مالی تحقیق و بازار کار جامعه‌شناسی می‌پردازد نیز حاوی لیست سازمان‌های حمایت‌کننده‌ی تحقیقات علوم اجتماعی در آمریکا نظیر: بنیاد فورد، گوگنهایم، سیچ، راکفلر، ماس و غیره است که راهنمای خوبی برای شروع به کار حرفه‌ای در زمینه‌ی پژوهشگری و تحقیق است. لیکن محقق ایرانی قطعاً باید به سازوکارهای دیگری که در ایران متداول است، آشنا باشد.

آنچه که در پایان در مورد برخی از اطلاعات ارائه شده به وسیله‌ی کتاب می‌توان ذکر کرد، زمانمند بودن برخی از آنهاست که میلر نیز با علم به این مطلب در چاپ‌های بعدی کتاب دست به تغییراتی زده است. از نظایر آن می‌توان به سیستم‌های کامپیوتری و کاربرد آنها در تحقیق اشاره کرد که در فصل پنجم کتاب به آن اشاره شده و نویسنده با افزودن بخشی درباره‌ی شبکه‌های مجازی در چاپ‌های بعدی نسخه‌ی انگلیسی سعی در به روز تر کردن موارد مورد اشاره خود داشته است که نیاز به آن نیز با توجه به توسعه‌ی سریع این شاخه از دانش طبیعی است.

کتاب میلر با این تفاسیر مرجعی کاربردی برای پژوهش در حوزه‌های متفاوت علوم اجتماعی مانند: روزنامه‌نگاری، مددکاری، آموزش، بازرگانی، مدیریت و غیره است که می‌تواند راهنمای خوبی برای شروع به کار حرفه‌ای پژوهش در هریک از این بخش‌ها و یا مرجع آکادمیک مناسبی برای تدریس روش‌های تحقیق باشد.